

Μπορεί η Ανάπτυξη να μας Σώσει; ¹

Είναι λογικό να πιστεύουμε ότι η επιστροφή στην ανάπτυξη είναι ικανή για να λύσει όλα μας τα προβλήματα;

Φυσικά: Μια ανάπτυξη της τάξης του 1% στην παραγωγή και στο εθνικό εισόδημα είναι πάντα προτιμότερη από μια ανάπτυξη της τάξης του 0% (δηλ. από τη στασιμότητα). Όμως, είναι πια καιρός να καταλάβουμε ότι η ανάπτυξη δεν μπορεί από μόνη της να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που οι πλούσιες χώρες καλούνται να αντιμετωπίσουν στις αρχές του 21^{ου} αιώνα.

Η μεγέθυνση της παραγωγής οφείλεται σε δύο λόγους: στην αύξηση του πληθυσμού και στην αύξηση του κατά κεφαλήν παραγόμενου προϊόντος (ομοίως, στην αύξηση της παραγωγικότητας). Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων τριών αιώνων, η παγκόσμια παραγωγή αυξανόταν κατά 1,6% το χρόνο, κατά μέσο όρο. Από αυτόν τον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης (1,6%), το 0,8% οφείλεται στην μεγέθυνση του πληθυσμού και το υπόλοιπο 0,8% στην αύξηση της κατά κεφαλήν παραγωγής. Το μέγεθος της ετήσιας ανάπτυξης μπορεί να φαίνεται πολύ μικρό, όμως, όταν διατηρείται για μεγάλη χρονική περίοδο καταλήγει να είναι στην πραγματικότητα ένας ταχύτατος ρυθμός ανάπτυξης.

Είναι αλήθεια ότι η ανάπτυξη αυτή ανταποκρινόταν στον δεκαπλασιασμό του παγκόσμιου πληθυσμού που συντελέστηκε τους τελευταίους τρεις αιώνες (ο παγκόσμιος πληθυσμός, από 600.000 ανθρώπους το 1700 μ.Χ., έφτασε στις μέρες μας τα 7 δισ.). Είναι, λοιπόν, απίθανο να συνεχιστεί αυτός ο ρυθμός δημογραφικής μεγέθυνσης και στο μέλλον. Ο πληθυσμός έχει αρχίσει ήδη να μειώνεται σε πολλές Ευρωπαϊκές και Ασιατικές χώρες. Βάσει των προβλέψεων των Ηνωμένων Εθνών, ο παγκόσμιος πληθυσμός, ως σύνολο, αναμένεται να σταθεροποιηθεί κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα.

Σε ό,τι αφορά την κατά κεφαλήν παραγωγή, είναι πολύ πιθανό να θεωρήσουμε ότι ο προηγούμενος ρυθμός ανάπτυξης (0,8% κατ' έτος, τους τρεις προηγούμενους αιώνες) θα συνεχιστεί και στο μέλλον. Οι τεχνολογικές καινοτομίες επιτρέπουν την άυλη και μη επιβαρυντική για το περιβάλλον ανάπτυξη, που μπορεί να συνεχιστεί στο διηνεκές².

Σε κάθε περίπτωση, το σημαντικό στοιχείο είναι ότι ακόμα κι αν η ανάπτυξη συνεχιστεί, πιθανότατα δεν θα υπερβαίνει το 1% με 1,5% το έτος. Ετήσιοι ρυθμοί ανάπτυξης της τάξης του 4% και 5% που πέτυχε η Ευρώπη στις μεταπολεμικές δεκαετίες και οι ακόμα υψηλότεροι ρυθμοί της Κίνας σήμερα, αντιπροσωπεύουν μια μεταβατική κατάσταση των σχετικά υστερούντων χωρών που προσεγγίζουν τις περισσότερο ανεπτυγμένες. **Καμία**

---

¹ Άρθρο του **Thomas Piketty**, με τίτλο: «*Can Growth Save Us?*», στην Γαλλική εφημερίδα **Liberation**, στις 24 Σεπτεμβρίου 2013. Αναφορά και ελεύθερη απόδοση επιλεγμένων στοιχείων που αναφέρονται στο βιβλίο του ιδίου: **Chronicles On Our Troubled Times**, Penguin UK, 2016, σελ. 121-123 (μετάφραση από το πρωτότυπο στα Αγγλικά: Seth Ackerman, 2016).

² Μια από τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την επ' αόριστον ανάπτυξη της κατά κεφαλήν παραγωγής, είναι η χρήση καθαρών πηγών ενέργειας τόσο στην παραγωγική διαδικασία όσο και στην εμπορική και οικιακή κατανάλωση.

χώρα, που έχει ήδη προσεγγίσει τις τεχνολογικά ανεπτυγμένες χώρες παγκοσμίως, δεν έχει επιτύχει διατηρήσιμους ρυθμούς ανάπτυξης πάνω από 1% με 1,5% το χρόνο.

Υπό αυτές τις συνθήκες, τον 21^ο αιώνα αναμένεται η ανάπτυξη να έχει ρυθμό (ετήσιο ποσοστό μεγέθυνσης) χαμηλότερο από την απόδοση του κεφαλαίου –δηλ. από την αμοιβή του κεφαλαίου³, κατά τη διάρκεια ενός έτους και κατά μέσο όρο. Γενικά, το ετήσιο ποσοστό αμοιβής του κεφαλαίου (κεφαλαιακή απόδοση) είναι της τάξης του 4% με 5% (για παράδειγμα, αν η αξία κτήσης ενός διαμερίσματος είναι 100.000€ και το κόστος ενοικίασης είναι 4.000€ το χρόνο, τότε η απόδοση του κεφαλαίου αυτού είναι 4%), και μπορεί να ανέβει στο 7 με 8% το χρόνο για τα κεφάλαια που επενδύονται σε μετοχές, ενώ δεν αποκλείεται να φτάσει ακόμα και σε υψηλότερα ποσοστά για εκείνους που παρακρατούν τεράστια κεφάλαια και διαφοροποιούν τις τοποθετήσεις του (δηλ. δημιουργούν ένα σύνθετο χαρτοφυλάκιο που περιλαμβάνει χρυσό, ακίνητα, οικόπεδα, μετοχές διαφόρων κλάδων και εταιρειών κ.λπ.).

Όμως, αυτή η ανισότητα μεταξύ της απόδοσης του κεφαλαίου (r) και της μεγέθυνσης της παραγωγής (g), η οποία μπορεί να εκφραστεί με τη σχέση: $r > g$, αυτομάτως δίνει μια δυσανάλογη βαρύτητα στον πλούτο που συσσωρεύτηκε κατά τα παρελθόν, και οδηγεί μηχανιστικά σε υπερβάλλουσα συγκέντρωση μεγαλύτερου πλούτου από αυτούς που ήδη κατέχουν αρκετό. Έχουμε αρχίσει να βλέπουμε σημάδια αυτής της εξέλιξης τις τελευταίες δεκαετίες στις ΗΠΑ, αλλά και στην Ευρώπη και την Ιαπωνία, όπου η μειούμενη ανάπτυξη (ο ρυθμός της επηρεάζεται από τον μειούμενο ρυθμό δημογραφικής μεγέθυνσης) προκαλεί μια πρωτόγνωρη αύξηση στον όγκο του πλούτου που σχετίζεται με το εισόδημα από την απόδοση του κεφαλαίου.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι δεν υπάρχει κάποιος φυσικός λόγος εξαιτίας του οποίου η απόδοση του κεφαλαίου θα πρέπει να μειωθεί στο επίπεδο του ρυθμού ανάπτυξης. Ο απλούστερος τρόπος για να γίνει κατανοητό αυτό είναι να υπενθυμιστεί ότι η ανάπτυξη ήταν πρακτικά μηδενική κατά το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της ανθρωπότητας, παρότι η απόδοση του κεφαλαίου είχε πάντα θετικό πρόσημο (τυπικά 4 με 5% για τους ιδιοκτήτες γης στις παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες). Με την οπτική της αυστηρής οικονομικής θεώρησης, δεν φαίνεται αυτή η αποκλίνουσα σχέση μεταξύ της απόδοσης του κεφαλαίου και της ανάπτυξης να δημιουργεί κάποιο πρόβλημα. Κι όμως. Ακριβώς το αντίθετο είναι αληθές: Όσο καλύτερα λειτουργεί η αγορά κεφαλαίου, τόσο θα διευρύνεται η απόσταση μεταξύ της απόδοσης του κεφαλαίου και της ανάπτυξης, και συναφώς η διαφορά που συνάγεται από τη σχέση $r > g$, διαρκώς θα διευρύνεται. Αυτή η διευρυνόμενη διαφορά οδηγεί σε ακραία ανισότητα, κατάσταση που δεν είναι συμβατή με τις ηθικές αξίες στις οποίες οι δημοκρατικές μας κοινωνίες θεμελιώνονται.

Οι εφικτοί τρόποι θεραπείας αυτής της κατάστασης είναι πολλοί: Από την ιδανικότερη διεθνή συνεργασία (αυτοματοποιημένη ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των τραπεζικών ιδρυμάτων, ενιαίος προοδευτικός φορολογικός συντελεστής στο κεφάλαιο) μέχρι τον ακραίο εθνικό απομονωτισμό. Ο πληθωρισμός μπορεί να βοηθή στην εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους, αλλά επηρεάζει κυρίως τους κατόχους μικρής και μεσαίας περιουσίας,

---

³ Μορφές αμοιβής του κεφαλαίου είναι τα ενοίκια, τα μερίσματα, οι τόκοι, τα κεφαλαιακά κέρδη κ.ο.κ.

και για το λόγο αυτό δεν αποτελεί μια διατηρήσιμη εναλλακτική θεραπεία. Η Κινεζική μέθοδος του ελέγχου των κεφαλαίων, η Ρωσική μέθοδος του ολιγαρχικού απολυταρχισμού, η Αμερικανική (ΗΠΑ) μέθοδος της διαρκούς δημογραφικής μεγέθυνσης κ.ο.κ. αποτελούν εναλλακτικές θεραπείες. Κάθε περιφερειακή ενότητα του παγκόσμιου χάρτη έχει τη δική της μέθοδο θεραπείας.

Για την Ευρώπη ποια μέθοδος κρίνεται προτιμητέα;

Το ευοίωνο μέλλον της Ευρώπης βρίσκεται στο κοινωνικό της μοντέλο και στον μεγάλο της (οικονομικό) πλούτο, ο οποίος είναι κατά πολύ μεγαλύτερος των τωρινών της χρεών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μετά τη ριζική αναθεώρηση των πολιτικών θεσμών που τη συγκροτούν, οι οποίοι στην παρούσα συγκυρία είναι εξαιρετικά δυσλειτουργικοί, έχει τα μέσα να υπερβεί το στοίχημα της ανάπτυξης και να βοηθήσει τη δημοκρατία να ανακτήσει τον έλεγχο του καπιταλισμού.